

הרב שלמה אבינר

שיטת הרב צבי יהודה בלימוד פרשת השבוע

1. תקפו של רבינו

ברצוננו להתבונן בשיטת רבינו ובדרכו בלימוד פרשת השבוע, כי דווקא בשיעורים אלו התגלה כוחו בכל תקפו. כאשר הוא לימד ספר, הוא היה כבול לו במידה מסויימת. מה שאין כן בלימוד פרשת השבוע - סגנון רבינו היה חופשי וכן תוכן השיעור היה חופשי. כך שכמעט כל עיקרי תורתו של רבינו התגלו בשיחותיו על פרשת השבוע.

2. להפגש עם רבנו-של-עולם

מה היתה מגמתו של רבנו בשיעורים אלו? הרי זכינו להרבה פירושים על התורה, למאות ולאלפים. על פירוש רש"י בלבד נתחברו יותר ממאה פירושים. אם-כן, מה יוסיף לנו עוד פירוש? זאת הסביר לנו רבינו בעצמו: כל מוצאי שבת התרגלנו להפגש עם דבר ד' המתגלה אלינו מדי שבוע בשבוע בפרשיות התורה. כל המגמה שלנו, כל הענין שלנו הוא להפגש באיזו מידה עם רבנו-של-עולם. איננו עוסקים בפרטים ובפרשנות, אלא בעצם הענין באופן כלל-כלל-כללי. וזה הבדל יסודי. יש לראות מה מעשי ד' בסדרי הדורות, בסדרי הזמנים, בסדרי הנחמות מתוך שלמות של מחשבה ושלמות של אמונה. 'בינו שנות דר ודר'¹⁰. להפגש עם 'תורת ד' תמימה'¹¹, ועם מעשה ד' תמים. להתרגל בדעת אלוהים. להתרגל לתפוס גילויי האלוהות מתוך הכרה והבנה.

(שיחת רבינו השואה שיחה ב סע' 2)

כמעט כל המפרשים הינם פרשנים המבררים את מובנם של פסוקים. לפעמים מתוך אחיזה בתחביר, ולפעמים מתוך אחיזה במורפולוגיה של המילים. עניינם לברר את הרעיון שנמצא בפסוק מסויים, לפעמים בפרק מסויים ולכל היותר בפרשה מסויימת. דרכו של רבינו שונה לחלוטין: הוא מראה לנו את הזרם הכללי העובר דרך כל פרשיות התורה ודרך כל התורה כולה. ענייננו להיפגש עם רבנו-של-עולם, הפועל בסדרי הדורות, סדרי הזמנים וסדרי הנחמות, כלומר: סדרי הגאולות.

10 דברים ל"ב, ז.

11 תהילים י"ט, ח.

ביתר הרחבה הסביר רבינו:

ישנם פרשנים רבים על התורה, אבל עם כל זה ומעל כל זה, יש מקום לבירור כללי לאמיתה של תורה. כל הפירושים, בין קדומים בין אחרונים, עוסקים בפרטי הדברים. עם כל חרדת הקודש כלפי הסבר פרטי תורה על-ידי הראשונים, שליחותנו המיוחדת וזכותנו המיוחדת היא בירור הדברים והתגלותם לאור 'תורת ד' תמימה' ושלמה. כל הפירושים הינם אמיתיים, אבל על גבי כל זה ובפנים לכל זה, יש לקבוע את הדברים היסודיים, ולהבין מה עניינו של דבר ד' המתגלה אלינו בכל פרשה, וחוזר משנה לשנה. יש לגשת בחרדת קודש אל כל הפירושים הקיימים, ויחד עם זה להתרגל ליסודות שקבענו, ולזכור שאנו נפגשים עם רבנו-של-עולם, המתגלה ב'שנות דר' ודר' ובהופעת עם ישראל.

(שיחת רבינו מס' 12 תלמוד תורה ב הוספה עמ' 60).

זאת שליחותו המיוחדת של רבינו ותפקידו המיוחד לגבי לימוד פרשת השבוע, עבור זה הוא נשלח לכאן: להסתכל על התורה מתוך מבט אחד כולל ומקיף, להכיר את רבנו-של-עולם המתגלה במהלך ההיסטוריה ובהופעת עם ישראל. כשלוּמדים פרשת השבוע עם רבינו מגמתנו היא להפגש עם רבנו-של-עולם. יש דרכים שונות לפגוש את הקדוש-ברוך-הוא: על-ידי נפלאות הטבע¹², וכן בעומק הנפש פנימה.

כאן אנו נפגשים איתו מתוך ניסיון להבין ולהכיר איך הוא פועל במהלך הדורות, באיזה כיוון הוא מוביל ומדריך את הדורות. מובן מאליו, שמתוך כך יש גם אפשרות להכיר מה קורה בדור שלנו ובדורות אלה, ולאיזה כיוון נטויה יד ד'.

3. אמונה

למקצוע זה, של פגישה עם רבנו-של-עולם, יש שם אחר: לימוד אמונה. רבינו הירבה להסביר את המושג של האמונה. יש אנשים הסוברים שאמונה היא מין רגש, מין המיית הלב, מין צביטה בלב. רבינו נשאל: "יש טוענים שאמונה היא רגש?"

והשיב¹³: "שקר! קודם כל, אמונה היא אמונה! והיא הכרת אמת, הכרת האמת היותר גדולה". תפיסה זו שאמונה היא רגש נותנת נשק בידי האפיקורסים, הטוענים שאמונה אינה דבר גדול שמקיף במהותו את כל עם ישראל ואת כל

12 "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ - מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול" רמב"ם, הלכות יסודי התורה.

13 שיחת רבינו מס' 15 אמונה סע' 1.

האנושות, אלא חוויה פרטית: לפלוני קרה מאורע מסויים, לכן הוא מאמין, מה שאין כן אלמוני, לכן אינו מאמין. יש מי שאוהב מאכל מסויים, ויש מי שאוהב ספר מסויים, כך יש מי שמאמין בד'. זהו רגש אישי פרטי. רבנו ממשיך בדבריו שם: "את השיבוש הזה שאמונה היא רגש, יש לעקור מן השורש. יש להשתחרר מהבנה שטחית זו". אין התנגדות לשיר בבוקר "אני מאמין", לזמר ולרקד. גם זה טוב, אך זו עדיין לא אמונה. אפשר לומר שזהו ביטוי ריגשי של האמונה. אבל אמונה מהי? "אמונה היא דבר שבשכל, היא השכל היותר גדול, האמיתית ביותר, שכל אלוהי, דעת אלוהים". אמונה היא ההבנה, התפיסה, ההתבוננות היותר עומקית, היותר אמיתית שיש בעולם. "דע את אלהי אביך ועבדהו"¹⁴. לדעת את ד', כלומר: אמונה. "ניתן להבין שלדבר שכלי יש ערך צבורי-כללי. כל ענין הדעת, השכל, ההכרה שייך לטבע האדם, לצבוריותו של האדם. מה שאין כן צד הרגש, שאינו הצד המיוחד של האדם בתור אדם" (שם). השכל הוא דבר כללי, ולעומתו הרגש הוא אישי פרטי¹⁵. מה שפלוני מרגיש, אין אלמוני מרגיש.

"אדם יכול להסביר לחבירו דבר מה שהוא עצמו מבין, וחבירו יבין גם הוא את אותו דבר. אם הענין לא יתברר בפעם אחת, אז אחרי עשר פעמים, — מכל מקום אפשרי מאוד להעביר תוכן שכלי. אבל האם זה ניתן בדבר שברגש? לא, כיון שלא בהכרח אדם מרגיש את מה שחבירו מרגיש. מזה נמשכות כל הסטיות של האפיקורסים: 'אתם הדתיים, אשריכם שאתם מאמינים. אתם מרגישים טוב לכם, נעים לכם. אבל אנחנו לא מרגישים'. סילוף זה נובע מההבנה השטחית שאמונה נתפסת ברגש, — ושאין הרגש שייך לצלם אלוהים שבאדם, מצדו הכללי והצבורי. אמונה היא שכליות. שאלה: אבל יש עוד הרבה הכרות של שכל בעולם? הרב: השכל המצוי הוא הקטנה של האמונה. האמונה היא השכל במובן הגדול, העליון, האלוהי. היא דעת אלוהים המיוחדת לאדם" (שם).

גם מתמטיקה היא שכליות, גם בוטניקה היא שכליות, אך סוג זה של שכל אינו אלא אמונה קטנה, תפיסה קטנה וחלקית. אמונה אינה רגש, אם-כי ודאי אדם יכול להרגיש את אמונתו, אפילו לשיר לרקוד ולזמר. כמו כן אמונה היא למעלה מן השכל, אך היא יכולה להתברר בשכל. אפשר לתת לה ביטוי שכלי: אפשר ללמוד אמונה.

14 דברי הימים א' כ"ח, ט.

15 עיין מאמרי הראיה א, עמ' 148.

4. לימוד אמונה

לימוד אמונה אינו זהה ללימוד "מחשבה". הרי קיימות כל מיני מחשבות: מחשבות של בודהיסטים ומחשבות של אפיקורסים, ולעומתם — להבדיל — מחשבות של הרמב"ם ומחשבות של הרמב"ן. העוסקים ב"מחשבה" מתיימרים באובייקטיביות: הם מנתחים מחשבות, מסדרים אותן, משווים אותן ומבררים אותן; לא כן אנו: אנו לומדים אמונה. ידיעה אינה בהכרח אמונה. רבינו הסביר זאת מתוך השוואת שני פסוקים. "החכמה תחיה בעליה"¹⁶. החכמה שאדם לומד מסוגלת לתת לו חיים. הרי לא כל דבר שאני מכיר בחכמה — בהכרח אני חי אותו. הוא יכול להיות לי זר ורחוק, ללא שייכות. כאשר אני חי את הדבר הנלמד, אז מתקיים "החכמה תחיה בעליה". החכמה בעצמה אינה חיים, אך היא מסוגלת להעניק חיים. לעומת זאת "וצדיק באמונתו יחיה"¹⁷. המאמין בדבר, חי את הדבר, מחובר אליו, דבק בו ושייך לו. החכמה נותנת חיים והאמונה היא בעצמה חיים¹⁸. הלומד אמונה, אינו מאמין בהכרח, אך מתוך לימוד אמונה, יגיע לאמונה.

5. אמונת ישראל ותורה

רבינו הביא הוכחה לכך שאמונה אינה רק דבר שברגש או אימרת כנף בעלמא, אלא דבר אותו יש ללמוד, מדברי הגר"א. הגאון מוילנא מוסר לנו הדרכה לימודית איך להתגדל בתורה. גאון זה של כל הדורות מודיע לנו שיש ללמוד ספר מסילת ישרים, וכן "ספר הכוזרי הראשון"¹⁹ שהוא קדוש וטהור ועיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים בו²⁰. יש הרבה ספרי אמונה, אך ספר הכוזרי אינו ספר בין הספרים; הוא ספר שעיקרי האמונה תלויים בו. אחרי שאדם התגדל באמונה וקלט את עיקרי האמונה, יש מקום שילמד ספרים אחרים, הכוללים עניני אמונה שאינם עיקריים, אך גם חשובים מאוד; אך ראשית-כל יש ללמוד עיקרי אמונה. "אם כן, למה יש ללמוד ספר הכוזרי? כי עיקרי אמונה תלויים בו.

16 קהלת ז', יב.

17 חבקוק ב', ד.

18 "אמר כ"ק אאמ"ר הרב זצ"ל, שלעומת ערך מעלתה של החכמה, שהיא גורמת ומסבבת את החיים, 'החכמה תחיה בעליה', הנה ענינה של האמונה הוא שהיא בעצמה היא מהות החיים 'צדיק באמונתו יחיה' הערת רבינו, עולת ראייה ב, עמ' תע"ה. ועיין שיחת רבינו להלן בראשית סדרה א סע' 10.

19 קיים גם ספר כוזרי שני, לרבי דוד ניטו שחי בלונדון לפני כמה מאות שנים, והוא ויכוח על אמיתות תורה שבעל-פה.

20 סידור בית יעקב לרבי ברוך ברוידא ירושלים תרמ"ד, תוספות מעשה רב לרבי ישראל משקלוב סעיף טו. סידור הגר"א אישי ישראל עמ' 512 (574) הערה לח.

אתה שומע מזה, שאמונה צריכה לימוד²¹. בלימוד פרשת השבוע עם רבינו, אנו רוצים להפגש עם דבר ד', ואנו לומדים אמונה.

"אבל אין זה מספיק. כל מלה פה — בדברי הגאון — היא בשקל הקודש: אמונת ישראל ותורה". תוכן האמונה שלנו הוא ישראל ותורה, ולפי הסדר הזה. "אם הגאון היה אומר: אמונת תורה וישראל, היה זה הנוסח של המכונים חרדים". לדעתם, כביכול קיום התורה יוצר אותנו בתור ישראל. "אבל לא כן אומר הגאון: אמונת ישראל ותורה. וכן חז"ל שקבעו את מטבע הברכות: 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'²². לכאורה, מה הוא היחוד שלנו? במה אנו עם סגולה? היה מתאים לומר: אשר נתן לנו את תורתו, ובחר בנו מכל העמים. נוסח 'חרדי' מאוד. אבל חז"ל לא תקנו כך".

(מתוך שיחת רבינו מס' 15 אמונה סע' 4)

ראשית-כל יש ללמוד מהו עם ישראל, מתוך כך נבין מהי תורה, וגם נבין מי הוא רבנו-של-עולם.

"שאלה: איך מביאים אנשים להכרה שיש בורא?
הרב: על-פי מה שנאמר בישיבה: 'אתם עדי'13. אתם עם ישראל, 'אתם עדי נאם ד'. לא רק 'השמים מספרים כבודו'²³ אלא גם עם ישראל הנצחי וההיסטורי. 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו'²⁴. העובדה הנצחית של מציאות היהודים בעולם-הזה לדורות עולם, היא העד.
שאלה: אדם שאינו מאמין ושואל מה היא אמונה, איך מסבירים לו?
הרב: 'אתם עדי' — עדי אמת. אנו מכירים את רבנו-של-עולם דרך נצח ישראל".

(שיחת רבינו שם סע' 3)

אדם הרוצה ללמוד אמונה, אינו יכול לעשות זאת אלא מתוך הבנה הכרה ושייכות לעם ישראל, כך בנויה כל התורה כולה; היא סיפור ובירור מהו עם ישראל, איך הוא נוצר ומה הם שרשיו. כל מצוות התורה משולבות במהלכים ההיסטוריים של עם ישראל.

רבינו נהג לצטט גויים שהתבטאו בשבח עם ישראל. לעיתים, כשיש גויים שמכירים מהו הערך המיוחד של עם ישראל, יש במקורות אלה קידוש השם

21 שיחת רבינו מס' 15 אמונה סע' 4.

22 ברכות התורה.

23 פיוט יום זה מכובד, על-פי תהילים י"ט, ב.

24 ישעיה מ"ג, כא.

מיוחד, מעין מלאך רע שבעל כרחו עונה אמן. גיתה ההוגה, המשורר, הפילוסוף הגרמני המפורסם כתב: "לאור דברי ימיו וקורותיו של העם המיוחד, מתווה ההנהגה האלוהית בכתבי הקודש את הדרך לכל האדם והעמים"²⁵. רבוננו-של-עולם מדריך את האדם ואת העמים מתוך התורה. התורה אכן פונה אל כל האנושות כולה, אך מה שמסופר בה הוא דברי ימיו וקורותיו של עם ישראל. "ההנהגה האלוהית מתווה, מסדרת ומציינת את הדרך לאנושות כולה, בכתבי הקודש אשר רוב דבריהם הם דברי ימי ישראל, לאור ענינו של העם המרכזי העולמי"²⁶. אנו ניגשים לתורה ולאמונה בד', מתוך הבנה מהו עם ישראל. כאשר רוצים להגיע מתוך גישה אחרת, כקיצור דרך, בדילוג על עם ישראל, מופיעה הנצרות²⁷.

6. הנצרות - כפירה ב"נצח ישראל"

רבינו הסביר שעניינה המיוחד של הנצרות בניגודה ליהדות, אינו דווקא אי קיום המצוות²⁸. לצערנו, היו יהודים שלא קיימו מצוות, גם לפני הנצרות, ויש אפיקורסים גם חוץ לנצרות. נצרות היא אמנם עבודה-זרה: כקבלת אלוהותה של השמש כך היא קבלת אלוהותו של אדם. העברת תואר אלוהי אל אדם היא עבודה-זרה²⁹. נכון שבנצרות יש עבודה-זרה וניתוק מן המצוות, אך לא מזה היא מתחילה: יסודה הוא התמוטטות מ"נצח ישראל". הנוצרים הראשונים היו מאמינים בד' ואף קיימו מצוות: הם היו יהודים של מצוות ויהודים של אמונה. אלא שהתמוטטה אצלם ההכרה שעם ישראל הוא נצח³⁰. נכון שבאותה תקופה מצבו של עם ישראל היה מסובך, הן מבחינה רוחנית הן מבחינה לאומית. אמרו הנוצרים: כיוון שעם ישראל חוטא, הרי הוא נמחק, בוטלה הבחירה בו, וד' יבחר לו עם אחר. הנצרות היא כפירה ב"נצח ישראל", דבר שמביא במקדס אובמאחר לעבודה-זרה.

7. פסוקים וגמרות

אם-כן, כאשר רבינו היה מברר לנו מידי שבוע בשבוע את פרשת השבוע, לא היתה כוונתו לפרשנות פרטית של פסוק או עניין, אלא להיפגש עם רבוננו-של-עולם שפועל בהיסטוריה דרך עם ישראל. מן האמור לעיל, שעיקרי שיטתו של

25 מובא, לנתיבות ישראל ב, עמ' קכ. שיחת רבינו מס' 5 עם ישראל סע' 14.

26 שיחת רבינו שם סע' 16.

27 בענין זה עיין עוד: לנתיבות ישראל ב, עמ' ס-סב. להלכות צבור עמ' קנא. שיחת רבינו מס'

3 ולמינים אל תהי תקוה. צמח צבי א, אגרת עא.

28 שיחת רבינו מס' 3 ולמינים אל תהי תקוה סע' 27.

29 שם סע' 5, 20.

30 ראה הערה 17 לעיל.

רבינו היו כלולים בשיחותיו על פרשת השבוע, נמצאנו למדים שכל דבריו היו מעוגנים בפסוק, או במאמר חז"ל. בזה שונה במקצת דרך הרצאתו והסברתו של רבינו מזו של אביו, מרן הרב. אמנם לא זכיתי לשמוע את מרן הרב, אך דבריו נכתבו על-פי-רוב כמעט בלי מקורות מתוך שפיעה נשמית רוח-קודשית. ברור שלדבריו היו מקורות, אך הם נאמרו שלא מתוך מקורות. אם נטרח, נמצא מקורות לכל דבר, כפי שכתב רבינו בשמו: "ביחס לעניני דעות ומחשבות שהביע ביחוד בדברי ספרות אין שום דבר, מהדעות והמחשבות שלי שאין לו מקור בכתבי האר"ז"³¹.

כמובן, דברי האר"ז הינם נשגבים מבינתנו כדי שנצליח לגלות בהם מקור לכל דבר מדברי מרן הרב.

לעומת זאת, דברי רבינו היו מעוגנים בפסוק שזכה להסברה והרחבה, וכן מאמר חז"ל, ובאופן יוצא מן הכלל ביטוי של רבותינו הראשונים או האחרונים. בזה דומה דרכו לזאת של המהר"ל, אשר כמעט כל פרקיו פותחים בפסוק, והולכים ונבנים על גבי מאמרי חז"ל, כך שכל דבריו הינם שזורים בפסוקים ובמאמרי חז"ל, ומתוך כך מתברר שאין כאן דבריו הפרטיים של המהר"ל, אלא תורה שבכתב תורה שבעל-פה. כך אצל רבינו, מקורותיו היו גלויים, פשוטים, ו"מונחים על שולחן"; לא כאצל מרן הרב שהיה סודי וכמוס בדרך הרצאתו, ולא ידע האדם ניין באו הדברים. אצל רבינו הכל היה בנוי על פסוק מפורש או גמרא מפורשת - אך, כמובן, על בירור עומקי של הפסוק, בדומה לדרכו של המהר"ל. אך היה הבדל ביניהם, ביחס לעניין האסמכתא.

8. אסמכתא

הרבה דברי חז"ל נסמכים על פסוקים, והקשר ביניהם לבין הפסוק נראה לכאורה רחוק מאוד. יש בעניין זה שתי שיטות אצל רבותינו הראשונים. יש אומרים שאכן אין קשר תוכני, אלא שחז"ל אמרו את דבריהם שהם אמת, ויחד עם זה ראו עניין לקשר אמת זו אל פסוק, כאדם שקושר מפתחו למחזיק מפתחות, אף-על-פי שמחזיק מפתחות זה כשלעצמו אינו פותח דלתות, אלא כדי שהמפתח לא יאבד, קושרים אותו לבגד, וכך קושרים חז"ל את דבריהם לפסוק. כך שיטת רוב הראשונים³².

יש ראשונים אחרים הסוברים שדרשת חז"ל מחוברת באופן עצמותי לפסוק, ואם לא נראה כן, יש להעמיק יותר ויותר עד אשר יתגלה הקשר, וכן ביחוד דרכו של המהר"ל בכל ספריו³³. רבינו הלך בדרך הראשונה שהקשר אינו קשר עצמי.

31 לשלשה באלול חוברת א סע' מו, עמ' כג.

32 רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה. כוזרי ג עג. תוס' מנחות צ"ב, ב ד"ה גירסא.

33 באר הגולה באר א.

היה מצטט דרשות של קדמונים או אחרונים בליווי חיוך מיוחד, כאילו אומר לנו: ודאי שדרשה זו אמת כשלעצמה, אך אל לכם לחשוב שזו כוונת הפסוק. דוגמה להסביר אסמכתא מהי נתן לנו רבינו מדברי חכמינו בדורות האחרונים: נתאר לעצמנו יהודי עוסק בתורה ומקיים מצוות כראוי אך קיימת אצלו בעיה אחת: הוא בעל גאוה, וגאוה היא דבר מתועב, "תועבת ד' כל גבה לב"³⁴. אם היה קצת מתכופף, היה אדם מצויין, כמו שכתוב "כף אחת עשרה זהב"³⁵. אין עליך אלא להתכופף כף אחת, כפיפה אחת, ותהיה יו"ד זהב, כלומר ייד שפירושו ביידיש יהודי, מזהב. זה בודאי לא פשט הפסוק. דוגמה נוספת: יהודי עוסק בסודות התורה, אך גם הוא בעל גאוה, על-כן אין הוא מעניין אותנו, כמו שכתוב "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו"³⁶. פשט הפסוק הוא שעיני ד' משוטטות בכל³⁷, לא יוכל אדם להסתיר בלי שד' יראנו. והנה דרשו: "אם יסתר איש במסתרים" — לעסוק בסודות התורה, "ואני" — אך יש לו גאות ה'אני', "לא אראנו" — אין הוא מעניין אותי. הפסוק אינו משמש משענת לדברי חכמים אלה שהם אמת כשלעצמם, רק שהם קשרום לפסוק. שיטת המהר"ל, לחבר את תוכן הדרשה אל עומק הפסוק, היא יותר קשה, מסובכת וגם מסוכנת. אך רבינו היה מאוד זהיר בכל דבריו מלומר דברים שאינם ברורים.

9. דברים ברורים

מרן הרב מזכיר הדרכה זו בתשובתו לגבי המחלוקת על המציצה אחרי ברית מילה. יש שטענו שהיא אינה היגיינית ועלולה להזיק לבריאות התינוק. אגב, עד היום הזה לא שמענו על מקרה שתינוק חלה מזה. על-כל-פנים, דין זה מדרבנן הוא, וחכמים תקנו למצוץ כדי למנוע סכנה לתינוק. באו הרופאים וסברו דווקא להיפך, שהמציצה היא כביכול סכנה. תלמיד-חכם רצה לחזק דין המציצה בטענה שלא מפני הסכנה תוקנה, אלא הוא דין גמור. כתב מרן הרב שדרך הסברה זו אינה טובה: כל האומר דברים בלתי ברורים בכוונה לחזק, סופו להחליש. כאשר עוסקים במלחמת הרוח, אסור להשתמש בטענות חלושות ובלתי ברורות, ואפילו לצרפן, כי האויב שיכה דבר זה יחשוב שהפיל את כל הבנין³⁸. כך מדריכנו רבי סעדיה גאון, הלוחם הגדול נגד הקראים "שמסיבות הכפירה, ר"ל הוא ראותו מיחידים אחרים שדברו בטענות חלושות"³⁹. אין

34 משלי ט"ז, ה. ועיין סוטה ה', א.

35 במדבר ז', יד.

36 ירמיה כ"ג, כד.

37 על-פי זכריה ד' י.

38 דעת כהן סי' קמ.

39 פתיחת ספר האמונות והדעות.

להשתמש בדברים מעורפלים שיש בהם אפילו שמינית שבשמינית של קושיה, כי מי שיתקוף אותך בפרט זה, יתפאר שמוטט את כל הבניין. רבינו מסר לנו רק דברים ברורים לחלוטין, ולא אמר את כל מה שידע. הרי אוצרות ידיעותיו נפתחו קצת לפנינו באגרותיו שנדפסו ואלה שעדיין לא נדפסו, ובשיחותיו האישיות, שאז גם העלה סברות. בסברא יש מקום לכאן ולכאן, יש מקום להקשות, לא הכל "תפור עד הסוף". אך בשיעוריו על פרשת השבוע בפרט, ובדבריו אל הצבור בכלל, היה מוסר רק את התמצית של התמצית של שיטתו, מעין משנה אחרונה, הסברות ברורות לחלוטין, מאמרי חז"ל המתייחסים ישירות לנושא; לא כאדם המביא עוד צירוף, עוד סניף ועוד הוכחה צדדית. הכל פשוט, ברור וחלק ולא אסמכתא. דברי רבינו היו גלויים, הסגנון היה גלוי, המקורות היו גלויים, או לפחות פתוחים לפנינו. אמר לי מו"ר הרה"ג הרב אברהם שפירא זצ"ל הרב הראשי לישראל וראש ישיבת מרכז הרב: פלא עצום הוא איך כל מלה של רבינו יש לה מקור בדברי חז"ל!

10. סגנון השווה לכל

סגנון רבינו לא היה רק ברור, אלא היה גם שווה לכל. אותם הדברים אמר לתלמידי חכמים ולעמי-הארץ, לתלמידי שיעור י' ולתלמידי שיעור א', למכונים דתיים ולמכונים חילוניים, לאינטלקטואלים ולפשוטי עם. כמובן, היו חילוקים דקים. בשיחה לתלמידי ישיבה השתמש בביטוי "ישראל ואורייתא"⁴⁰, אך לחיילים הוא אמר "ישראל ותורה"⁴¹, ולא ראה עניין לסבך אותם בארמית, שפה אותה אינם מבינים.

העובדה שרבינו פנה אל הכל באותו סגנון, לא היה דבר מקרי. דרך ההסברה של רבינו היתה כזאת שגם אדם של תורה, אדם ירא-שמים היה ניזון ממנה, וגם אדם השייך לנוף המשכילי מלא תרבות כללית היה ניזון ממנה. אותם הדברים מצאו מסילות ללב של חכם עליון ושל סנדלר כאחד⁴², — כלומר נאמרו בסגנון כלל-ישראלי. אין כוונתנו לומר שכל אחד הבין את דבריו מיידית, אך רבינו היה מוכן לחזור עליהם עוד פעם ועוד פעם, עשר פעמים, מאה פעמים, מתוך סבלנות אין-סופית. הוא היה אומר: "כבר דיברנו על כך, אך טוב לחזור". "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד". על-כל-פנים, הדברים שייכים לכל נפש בישראל, מן הפילוסוף הגדול עד האדם ההמוני, מן התלמיד-החכם עד האדם הפשוט. לכן רבינו השאיר לנו מחיה לכמה דורות, כי בדבריו הנראים פשוטים למראה, גנוזים אוצרות אדירים.

40 שיחת רבינו מס' 8. תלמוד תורה א סע' 2. מס' 12 תלמוד תורה ב סע' 6. ועוד.

41 שיחת רבינו מס' 8. תלמוד תורה א סע' 2. מס' 12 תלמוד תורה ב סע' 6. ועוד.

42 עיין אורות הקודש ב, עמ' שסה.

11. משלים והסברות

הסברי רבינו היו לקוחים מכל הבא ליד. כמובן, תוכן דבריו היה כולו קדוש טהור ומקורי, אך את ביטוייו ומשליו הוא שאב מכל אוצרות הרוח, בעיקר של גדולי ישראל אך לפעמים מגויים, כמובן אחרי שטיהר אותם מסיגיהם, ו"גייר אותם"⁴³. כל כיכר המחשבה האנושית עד דורו ועד בכלל היתה פרושה לפניו. לאדם רגיל, היקף של כל-כך הרבה ידיעות הינו בלתי אפשרי ולו מבחינה טכנית בגלל הזמן הדרוש לכך, אך, כידוע רבינו ניחן בכשרון נדיר של קריאה מהירה, כך שההתייחסות העראית לספרות גויית⁴⁴ לא מנעה ממנו ידענות עצומה. הוא היה מסוגל לגמור בחצי שעה ספר פילוסופי עמוק, ולהשאיר אותו חרות בזכרונו כל השנים⁴⁵, כך שהיה יכול לדלות משם בשעת הצורך אבני בנין, או ליתר דיוק חומר ציפוי.

12. "דע מה שתשיב"

אך ייאמר ברורות, שמעולם לא הכניס רבינו זמורות זרות בתוך עץ החיים של מחשבותיו. אפילו בדרך שלילה הוא לא הזכיר פילוסופים גויים, ולא ראה את עצמו חב לתת לנו תשובות לדבריהם של כופרים וטועים שונים כמרקס, פרויד או קירקגור. הוא לא חש שום שעבוד לגויים או לאפיקורסים יהודים, אפילו לסתור דבריהם. עצם הזכרת דעה זרה אפילו כדי להורסה, הרי היא כבר נותנת לה חשיבות, בדומה למושג ההלכתי "אחשביה". לצטט אותה ולהקשות עליה, כבר נותן לה חשיבות יתר. למשל, על השולחן ערוך יש הרבה מפרשים שמקשים עליו, וזה סימן שהם מחשיבים אותו מאוד. רבינו לא התייחס ישירות לדעות השונות שהתהלכו בדורנו, אלא דרך אגב הוא סיפק לנו תשובות לרוב עבור כמעט כל ההתלבטויות הראשיות אשר בימינו. הרי חז"ל ציוונו: "הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס"⁴⁶. אם-כן, למה לא קיימת "מסכת אפיקורסים"? למה אין בישיבות תכנית שיטתית המתעסקת בנושא

43 עיין עקבי הצאן, המחשבות, עמ' קכב.

44 שר"ע יר"ד סי' רמו סע' ד, הגה.

45 "אמנם גם כשאין הולכים (לטיול) לכל היום אני לוקח אתי גמרא קטנה בלתי מכורכת ואיזה דבר מדעי קטן ולומד וקורא מעט..." רבינו, צמח צבי א, עמ' קמח. "מקריאת ספרים מדעיים אזכיר: כך א' מכתבי קנט הקטנים... ומאמר א' של לצרוס בעניני פסיכולוגית העמים, מתוך עתונם שהיה מיוחד לענינים אלה ושהדר"ק בקשהו זה כמה כמדומה" שם עמ' קטו. "ומקריאת והכרת אחד הספרים הראשיים של מחקרי העמים העתיקים וישראל ע"י חכמי הזמן של אוה"ע המונים ושואפים ומשפילים את ישראל וקדשיו לד', שנזדמן לידי, ומלבד ערכו הכללי, המדעי והרוחני, לבינה והבחנה בע"ה, יוכל להיות לו אולי עוד גם ערך פרטי לסדר למודים מעשיי, המצטרף סוף סוף גם הוא לשאיפות אותם הערכים הכלליים" שם עמ' קלז. ועיין באריכות רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' קמב-קמג.

46 אבות ב', יד.

זה? אלא שרבינו סובר כדעה שאין כאן שני ציוויים נפרדים⁴⁷, אלא "הוי שקוד ללמוד תורה" ומתוך כך "דע מה שתשיב לאפיקורוס". אם נלמד תורה בעמקות, בגדלות וברחבות, ממילא נמצא גנוז בה כל מה שנצרך כדי להשיב לכל סוגי האפיקורסים שקמו, קמים ויקומו.

13. "תורת ד' תמימה"

קיימת גם אפיקורסות ביחס לתורה עצמה, המפקפקת בתורה ומכונה "מדע המקרא"⁴⁸. עיקר עיסוקם של חוקרים אלה - לחתוך את המקרא חתיכות-חתיכות. אפילו קיימת הוצאה צבעונית של התנ"ך בו כל פסוק מופיע בצבע אחר בהתאם למחברו, כדי שיהיה אפשר לזהותו מיידית. כך המקרא מפורר לפירורים, לפי זמנים בדויים של חיבור כל קטע. כמובן, לדעתם, משה רבינו לא היה ולא נברא, אלא הוא דמות תיאורטית מיסטית, כדברי אחד האפיקורסים⁴⁹: גיבור לאומי תיאורטי. מה משיב רבינו על טענות אלה ודומיהן? הוא אינו משיב, אלא מלמדנו תורה, ומתוך כך מתבררת לנו אחדותה. הדבר קשור למה שהזכרנו לעיל, שרבינו לא התעסק דווקא בפרשנות. כאשר כל לימוד התורה מרוכז בפרשנות, בבירור המובן של המילים ובתחביר של הפסוקים, וכל שיעור נסוב על פסוק אחד או קבוצת פסוקים, — יש צורך להשיב לטוענים שהתורה היא פירורים-פירורים, אך כשלומדים בבחינת "תורת ד' תמימה"⁵⁰, כשרואים את הזרם הכללי, את ההמשך הגדול המקיף את כל התורה כולה, אז רואים שבאמת "תורת ד' תמימה", כלומר:

שלמה שלמות אחת, עניין אחד גדול המקיף פרטים רבים. המדרש אומר: "תורת ד' תמימה" ואז היא "משיבת נפש"⁵¹. איך נבין את העובדה שיש העוסקים בתורה ובכל זאת הינם מבולבלים ומטורפים, ואינם מצליחים למצוא מעמד, עד שמסתבכים באפיקורסות? התשובה: תורתם אינה תמימה, אינה שלמה, אינה אחדות אחת. כאשר רואים את הכל כהיקף אחד, זרם אחד, מלה אחת, דבר ד' אחד, ממילא נופלים מעצמם כל דברי האפיקורסים שמחתכים בתוך דברי אלוהים חיים.

47 ספורנו. רבינו יונה. מחזור ויטרי. פתח עינים לחיד"א. לחם שמים, שם

48 עיין מאמרי הראיה א, עמ' 176-177, 249; ב, עמ' 470. שיחת רבינו מס' 15 אמונה סע' 11. סדרה ב תרומה סע' 2.

49 אחד העם.

50 תהילים י"ט, ח.

51 שוחר טוב שם. ועיין ירושלמי ברכות ה', ג.